

«مقاله پژوهشی»

تحلیل راهبردهای ترجمه نام اشخاص در ده ترجمه انگلیسی و فارسی قرآن مجید از

رهگذر ارتقاء الگوی گریما (۲۰۱۸)

محمود افروز

استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران m.afrouz@fgn.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

Analyzing Procedures of Translating Personal Names in Ten Persian and English Translations of The Holy Qur'an through Enhancing Grima's (2018) Model

Mahmood Afroz

M.A. of Theology and Islamic Teachings, Payam noor University, Iran. heidarnejad_fa@pnu.ac.ir

Abstract

Translating personal names in literary-religious texts is one of the challenges faced by translators. The study aims at investigating strategies of translating such names in The Holy Qur'an based on Grima's (2018) model. The research method is of descriptive type. The corpus includes five Persian translations by Makarem Shirazi, Elahi Qomshai, Fuladvand, Khoramshahi, and Ansarian, and five English translations by Qarib, Saewar, Rodwell, Sale, and Itani. As the first step, personal names were identified from The Holy Qur'an and their equivalents were extracted from the Persian and English translations. Finally, the strategies were specified based on the boosted framework. According to the findings, strategies of 'transference', 'modification', 'transliteration', and 'combination' were employed at least once while 'omission' had never been used and the strategy of 'translation' was not adopted independently. In fact, the addition of the two strategies of 'transliteration', and 'combination' was quite essential for boosting Grima's (2018) model. Moreover, the findings of the present study revealed that 'transference' (by 96%) and 'modification' (by 71%) were the most repeatedly used strategies resorted by Persian and English translators, respectively. Moreover, it was found that 100% of the strategies adopted by Persian translators tended towards the source-language and culture, while 79% of the selected strategies by English translators inclined towards the target-language and culture.

Keywords: Modification, Qur'an Translation, Combination, Personal Names, Transliteration.

چکیده:

ترجمه نام اشخاص در متون ادبی-دینی جزو عناصر چالش‌برانگیز ترجمه است. هدف از انجام تحقیق حاضر بررسی و تحلیل راهبردهای ترجمه نام شخصیت‌های قرآنی بر پایه الگوی گریما (۲۰۱۸) بوده است. روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی است. پیکره پژوهش شامل پنج ترجمه فارسی به قلم آیت الله مکارم شیرازی، الهی قمشه‌ای، فولادوند، خرمشاهی و انصاریان و پنج ترجمه انگلیسی به قلم قریب، سرور، رادول، سیل و ایتانی بود. در گام نخست، شخص‌نام‌ها در قرآن مجید مشخص شدند و سپس معادل آنها از پیکره فارسی و انگلیسی مستخرج گردید. نهایتاً، راهبردها طبق چارچوب ارتقاء یافته تعیین شد. طبق یافته‌های پژوهش حاضر، راهبردهای «انتقال»، «نویسه‌گردانی»، «ترکیب» و «تبدیل» در ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی به کار رفته، در حالی که راهبرد «حذف» حتی یکبار نیز کاربردی نداشته است. همچنین، کاربردی مستقل راهبرد «برگردان» نیز رصد نشد. در حقیقت، الحاق راهبردهای «نویسه‌گردانی» و «ترکیب» به منظور تکمیل و ارتقاء الگوی گریما کاملاً ضروری است. یافته‌ها همچنین حاکی از آن است که راهبرد «انتقال» با ۹۶ درصد و راهبرد «تبدیل» با ۷۱ درصد، به ترتیب پربسامدترین راهکار اتخاذ شده توسط مترجمان فارسی و انگلیسی بوده است. علاوه بر این، مشخص گردید که ۱۰۰ درصد راهبردهای مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ و ۷۹ درصد راهبردهای مترجمان انگلیسی به زبان و فرهنگ مقصد گرایش داشته است.

کلیدواژه‌ها: تبدیل، ترجمه قرآن، ترکیب، شخص‌نام‌ها، نویسه‌گردانی.

۱. مقدمه

نوشتاری متن مبدأ حفظ می‌شوند (ص ۱۸۲). هرچند، اکنون پس از گذشت چند دهه از این نظرات بحث برانگیز، آنچه ذهن پژوهشگران را به خود مشغول ساخته، دیگر مسئله ترجمه کردن یا نکردن نام‌های خاص نیست، بلکه شیوه‌ها و راهبردهای برگردان این اسامی در متون مختلف است.

از یک سو، «ادیان و مذاهب» ریشه «فرهنگ» معرفی شده (اسدی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۷۱) و از سوی دیگر، در علم ترجمه، یافتن برابرنهاده برای مفاهیم فرهنگ-محور از چالش برانگیزترین وظایف مترجم قلمداد شده است (اردودری ۲۰۰۸ الف، ۲۰۰۸ ب؛ افروز ۱۳۹۵، ۱۳۹۹ الف، ۱۳۹۹ ب، ۱۴۰۱ الف؛ پرواز و افروز ۲۰۲۱). در تحقیق حاضر بر آنیم تا با به کارگیری به-روزترین چارچوب در بررسی راهبردهای برگردان شخص‌نام‌ها، چالش ترجمه آنها را در قرآن مجید بررسی کنیم. برای انجام پژوهش، ده ترجمه، شامل پنج ترجمه فارسی به قلم آیت الله مکارم، الهی قمشه‌ای، فولادوند، خرشاهی و انصاریان و پنج ترجمه انگلیسی به قلم قریب^۹، سرور^{۱۰}، رادول^{۱۱}، سیل^{۱۲} و ایتانی^{۱۳} برگزیده شد.

کلّیه مترجمان فارسی که ترجمه‌شان در تارنمای www.parsquran.com ثبت شده است، به عنوان پیکره فارسی انتخاب گردید. برای گزینش مترجمان انگلیسی، تلاش شد از هر قرن (قرن ۱۸ تا ۲۱ میلادی) یک مترجم انتخاب شود. مترجمان انگلیسی به ترتیب شامل سیل (۱۷۳۴)، رادول (۱۸۶۱)، سرور (۱۹۲۹)،

اسامی به طور کلی به دو دسته نام‌های عام^۱ و اسامی خاص^۲ تقسیم می‌شوند. تفاوت این دو دسته در این است که نام‌های خاص صرفاً دارای یک مدلول یا مورد ارجاع^۳ هستند. یکی از گروه‌های اسامی خاص، نام شخصیت‌های تعبیه شده در متن، یا همان شخص‌نام‌ها^۴ است.

علی‌رغم اینکه در متون علمی جایگاه ویژه‌ای برای شخص‌نام‌ها نمی‌توان قایل شد، اما در متون ادبی، شخص‌نام‌ها، به طور ویژه، و نام‌های خاص، به طور کلی، جایگاه بسیار متمایزی دارند. در حقیقت، نام‌های خاص را در آثار ادبی می‌توان جزو «ویژگی‌های سبکی» نویسنده قلمداد کرد که وی به کمک آن قادر به تبادل پیام با مخاطب خواهد بود (میروکا^۵، ۲۰۱۸: ۱۵).

از نظر برخی زبان‌شناسان مانند استراسون^۶ (۱۹۷۱: ۲۳)، تقریباً تمام شخص‌نام‌ها فاقد «معنای توصیفی»^۷ هستند. این در حالی است که پژوهشگرانی همچون نورد^۸ (۲۰۰۳)، کاملاً با این نظر مخالفت است. به عقیده وی، علی‌رغم نهادینه شدن این مسئله در ذهن بسیاری از مردم که نام خاص افراد «هرگز» نباید ترجمه شود، در عمل مشاهده می‌کنیم که طی فرایند ترجمه، نام‌ها دستخوش تغییر و تحولات گوناگون شده و البته درصدی نیز بدون ترجمه، به همان صورت

¹ common nouns

² proper nouns

³ referent

⁴ personal names

⁵ Miruka

⁶ Strawson

⁷ descriptive meaning

⁸ Nord

⁹ Qarib

¹⁰ Sarwar

¹¹ Rodwel

¹² Sale

¹³ Itani

قریب (۲۰۰۱) و ایتانی (۲۰۱۲) است. دسترسی نداشتن به مترجمان قرن هفده مانع انتخاب مترجمی از این عصر بود؛ بنابراین، برای آنکه تعداد مترجمان فارسی با انگلیسی برابر و مبحث کمی و آمارهای دقیق‌تر و تطبیق‌پذیر ارائه شود، از دهه اول و دوم قرن جاری، مترجمانی برگزیده شد.

۲. ضرورت و هدف پژوهش

هرچند به گفته بورگس (۲۰۰۵: ۱۹۹) غالباً اسامی معنای حائز اهمیتی ارائه نمی‌دهند، نام انسان‌ها یا شخص‌نام‌ها در برخی متون ادبی، به ویژه متون تمثیلی، و حتی متون مذهبی، گاهی واجد معنا است (افروز ۱۳۹۶، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ ب) و با شخصیت فرد در یک راستا قرار می‌گیرند و لذا، مترجم را در اتخاذ شیوه مناسب برای برگردان آنها دچار چالش می‌کنند. بنابراین، پژوهش در حوزه راهبردهای ترجمه نام‌ها ضرورتی انکارناپذیر است.

در دو دهه اخیر، پژوهشگران ترجمه با درک این اهمیت، در قالب کتاب، رساله‌های ارشد و دکتری و مقالات، تحقیقات گسترده‌ای در خصوص نام‌های خاص در متون مختلف انجام داده‌اند. با این حال، پژوهش در حوزه متون دینی، به ویژه قرآن کریم، انگشت شمار بوده و حتی تحقیقی که تحلیلی عمیق از نام شخصیت‌های قرآنی ارائه داده باشد و همزمان بر ترجمه‌های دو زبان فارسی و انگلیسی تمرکز کرده باشد، صورت نگرفته است.

از سوی دیگر، به کارگیری مدل ترجمه جامع یا حتی ارتقاء مدل‌های پیشین که به طور ویژه به ترجمه نام‌های خاص پرداخته باشد، چالشی است که دغدغه پژوهگران پیشین نبوده و بنابراین، انجام تحقیقی که به

موارد مطروحه پرداخته باشد، ضرورت داشته است. در حقیقت، تکمیل و ارتقاء الگوهای کنونی گامی مهم در فراهم آوردن مدل‌ها و چارچوب‌های پژوهشی جامع‌تر برای محققان آتی محسوب می‌شود، چرا که قدمت «مطالعات ترجمه» به کمتر از یک قرن رسیده و رشته-ای نوپا محسوب می‌شود (افروز ۱۳۹۸: ۲۴).

اهداف پژوهش حاضر عبارتند از: (الف) تعیین راهبردهای به کار رفته در ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی، (ب) تعیین گستره پوشش راهبردها توسط مدل گریما (۲۰۱۸) و بررسی لزوم ارتقاء این چارچوب، (ج) تعیین بسامد و درصد راهبردهای برگزیده در ترجمه‌های فارسی و انگلیسی، (د) تعیین میزان گرایش مترجمان به زبان و فرهنگ مبدأ و یا مقصد، (ه) تعیین پرکاربردترین و کم‌کاربردترین راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان.

۳. پرسش‌های پژوهش

تحقیق حاضر در پی یافتن پاسخ برای پرسش‌های زیر است:

۱) آیا راهبردهای مدل گریما (۲۰۱۸) تمام راهبردهای اتخاذ شده توسط ده مترجم فارسی و انگلیسی را پوشش داده است؟ الحاق چه راهبردهایی برای ارتقاء مدل وی ضروری است؟ در عمل، چه راهبردهایی در ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی به کار رفته است؟

۲) توزیع راهبردهای برگزیده در ترجمه‌های فارسی چگونه است؟ گرایش مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟

۳) بسامد راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان انگلیسی چگونه است؟ گرایش غالب در ترجمه‌های

بوده و نه تنها به راهبردهایی ترجمه‌اسامی خاص نپرداخته، بلکه حتی به مدلی برای انجام این کار نیز اشاره نکرده است.

دایامنت^۲ (۱۹۹۶: ۸۳) نیز در پیکره‌ای ادبی به نام «شعب‌زنده‌داری فینگن‌ها»^۳ که وی آن را «شاهکاری گمنام از ادبیات انگلیسی» معرفی کرده، به مسئله ترجمه‌اسامی خاص از زبان انگلیسی به زبان فرانسه پرداخته است. به اعتقاد محقق، برخورداری از دانش پیش‌زمینه فرهنگی در ارائه ترجمه‌ای مناسب، بسیار ضروری است. علی‌رغم تحلیل عمیق معنای اسامی مستخرج از پیکره، در این پژوهش نیز از راهبردهای غالب و کارآمد در برگردان نام‌های خاص ذکری به میان نیامده و محقق چارچوب ویژه‌ای را برای تحلیل داده‌ها به کار نبرده است. دلیل تأکید بر لزوم تحلیل راهبردهای ترجمه توسط محققان آن است که این راهبردها به شدت برگزینش انواع برابرها تأثیرگذار است.

باریکای^۴ (۲۰۰۹: ۴۳) در مقاله خود بدون تمرکز بر پیکره‌ای خاص، به طور بسیار کلی ترجمه «نام‌های آفریقایی» در متون ادبی را بررسی کرده است. طبق مهم‌ترین یافته پژوهش وی، نویسه‌گردانی صرف در ترجمه‌اسامی خاص در متون داستانی کافی نبوده و گاهی توسل به راهکارهای دیگری که معنای لایه‌های زیرین گفتمان را منتقل کند، ضروری است. پیکره محور نبودن و عدم تمرکز بر الگوی ترجمه‌ای ویژه را می‌تواند دو نقد جدی وارد بر این مطالعه دانست.

انگلیسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟
(۴) توزیع کلی راهبردهای ترجمه در دو گروه

مترجمان فارسی و انگلیسی چگونه است؟

(۵) گرایش کلی راهبردهای ترجمه در دو گروه مترجمان فارسی و انگلیسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟

(۶) فارغ از گرایش راهبردها و گروه مترجمان، پرکاربردترین و کم‌کاربردترین راهبردهای اتخاذ شده در ترجمه شخص‌نام‌ها کدام است؟

۴. پیشینه پژوهش

متون مقدس، یا دینی غالباً جزو برجسته‌ترین آثار ادبی یک فرهنگ محسوب می‌شوند (افروز ۲۰۱۹ الف، ۲۰۲۲ الف). آثار ادبی کلاسیک و مدرن فراوانی به تأثیر و با الهام از این متون شکل گرفته‌اند. از سوی دیگر، آن دسته از مترجمان متون دینی که دستی بر آتش ادبیات داشته‌اند، غالباً آثار پرفروغی ارائه داده‌اند. در ایران نیز برخی مترجمان که به ترجمه فارسی و انگلیسی قرآن کریم، نهج البلاغه و نهج الفصاحه همت گمارده‌اند، در حوزه ادبیات قلم توانایی داشته‌اند. در ادامه، به مرور آثاری پرداخته شد که پیرامون ترجمه‌اسامی خاص در متون ادبی-دینی نگاشته شده‌اند.

شاپیرا (۱۹۹۲: ۲۵۳) بر ترجمه‌اسامی در متون ادبی تمرکز کرده و دریافته است که مایاسان^۱، ادیب و داستان‌نویس بسیار مشهور مغرب‌زمین، در گزینش اسامی خاص شخصیت‌های اثر ادبی خود به معنی آنها توجه کرده و لذا، مترجم نیز در برگردان آن برای مخاطب مقصد، وظیفه بسیار دشواری در این خصوص بر دوش دارد. مقاله کوتاه این محقق صرفاً توصیفی

² Diamant

³ *Finnegans Wake*

⁴ Bariki

¹ Maupassant

راهکارهای متنوع به کارگیری شده توسط مترجمان، طبق الگویی خاص، ارائه نداده است.

بهرامی (۲۰۱۲: ۱) به بررسی «تلمیح»^۸ اسامی خاص موجود در ادبیات کلاسیک فارسی پرداخته است. وی یک ترجمه انگلیسی از دیوان حافظ به قلم کلارک برگزیده و به کمک مدل لپیهالم (۱۹۹۷)، راهبردهای ترجمه اسامی خاص را بررسی کرده است. طبق یافته‌های محقق، راهبرد «حفظ»^۹ پربسامدترین راهکار برگردان اسامی خاص دیوان حافظ بوده است. بهرامی کاربرد این شیوه ترجمه توسط کلارک را کافی ندانسته و معتقد است با این کار، لایه‌های زیرین معنایی برخی اسامی از بین رفته و خواننده مقصد از درک آن به کلی محروم مانده است. مدل لپیهالم متعلق به اواخر قرن بیستم بوده و جزو الگوهای قدیمی است و پژوهشگر می‌توانست از مدل‌های به روزتر برای داده‌های مقاله خود که در دهه دوم قرن بیست و یکم نگاشته شده استفاده کند و تحلیل جامع‌تری در خصوص سایر راهبردها ارائه دهد.

مرتبط‌ترین تحقیقی که تاکنون انجام شده و با پژوهش حاضر بیشترین ارتباط را دارد، مقاله طباطبایی لطفی (۱۳۹۶) است. وی ترجمه نام‌های خاص در ترجمه‌های انگلیسی قرآن کریم (توسط یوسفعلی، جان آرتور آربری، مارمادوک پیکتال، رادول و جورج سیل) را بررسی کرده است. این پژوهشگر الگوی ون‌کویلی^{۱۰} (۲۰۰۶) را به دیگر مدل‌های حاضر ترجیح داده است. طبق یافته‌های محقق، راهبرد جایگزینی با یک برابرهاد در زبان مقصد بیشترین تواتر و راهبرد جایگزینی با

بالتیرو^۱ (۲۰۱۰: ۳۱) به بررسی فنون به کار رفته در ترجمه‌های اسپانیایی نام شخصیت‌های کتاب انگلیسی «مارول»^۲ پرداخته است. وی یکی از فنون ترجمه را راهکار خلاقیت واژگانی^۳ معرفی و تصریح می‌کند که برگزینش آن از سوی مترجم، چالش‌هایی مترتب است. محقق نه تنها از مدلی اولیه^۴ برای تحلیل داده‌ها استفاده نکرده، حتی خود نیز به ارائه مدلی جامع، شامل دسته‌ای منسجم از راهبردها، مبادرت نورزیده است.

آریانی (۲۰۱۱) بر ترجمه شخص نام‌های یک اثر ادبی در قالب رمان، از انگلیسی به اندونزیایی، پرداخته است. محقق از مدل فرناندز (۲۰۰۶) استفاده کرده است. طبق یافته‌های آریانی (۲۰۱۱: ۷)، مترجمان رمان انگلیسی صرفاً از دو راهبرد معرفی شده توسط فرناندز، یعنی «رونوشت» و «برگردان»، بهره برده‌اند. نکته مهم آنکه مدل مذکور در این حوزه، گزینه دقیق محسوب نمی‌شود، زیرا تخصصی نبوده و برای ادبیات کودکان کاربرد داشته است.

کلاشنیکف^۵ (۲۰۱۱: ۲۰۵) بر ترجمه نام شخصیت‌های داستانی در آثار ادبی دو نویسنده مشهور روسی و انگلیسی، «داستايفسکی»^۶ و «تاکری»^۷، تمرکز کرده است. نقد جدی که می‌توان بر این مطالعه وارد دانست، نداشتن مدل ترجمه‌ای ویژه است، طوری که نگارنده مقاله تحلیلی کیفی یا حتی کمی از

¹ Balteiro

² Marvel

³ lexical creativity

⁴ initial model

⁵ Kalashnikov

⁶ Dostoyevsky

⁷ Thackeray

⁸ allusion

⁹ retention

¹⁰ van Coillie

۲۰۲۱الف، ۲۰۲۱ب؛ افروز ۲۰۲۱الف، ۲۰۲۱ب،
۲۰۲۱ج).

در الگوی گریماس (۲۰۱۸: ۹۶-۹۸) به چهار
راهبرد کلیدی ترجمه اسامی خاص در متون ادبی اشاره
شده است:

(الف) انتقال^۲: حفظ کامل نام بدون تغییر. نکته مهم آنکه
اگر الفبای دو زبان شامل حروف تقریباً یکسان باشد،
مانند فارسی و عربی، راهبرد انتقال با چالشی مواجه
نخواهد بود—به عنوان مثال، ترجمه نام خاص «علی»
از عربی به فارسی. اما تفاوت در الفبای دو زبان مبدأ و
مقصد، طبیعتاً کاربرد این راهبرد را محدود خواهد
ساخت. به عقیده گریماس (۲۰۱۸: ۹۶) رویکرد این
راهبرد، گرایش مطلق به سمت «زبان و فرهنگ مبدأ»^۳
است.

(ب) برگردان^۴: این راهبرد دربرگیرنده ترجمه تحت
لفظی^۵ نام در زبان مقصد است. گریماس (۲۰۱۸: ۹۷)
معتقد است رویکرد کلی این راهبرد، گرایش به «زبان و
فرهنگ مقصد»^۶ است.

(ج) تبدیل^۷: این شیوه ترجمه می تواند شامل عمومی-
سازی نام، بومی سازی یا جایگزینی نام در متن مبدأ با
یک معادل بیشتر شناخته شده در زبان مقصد شود—
حتی اگر نام شخصیت جایگزین شده به طور کامل
نتواند ویژگیهای شخصیت مبدأ را در زبان مقصد به ذهن
خوانندگان متبادر سازد. این راهبرد، در مواردی کاملاً
دقیق عمل می کند، به عنوان مثال، جایگزینی نام

یک نام آشنا تر، دارای کمترین تواتر بوده است. البته
چارچوب به کار رفته توسط طباطبائی لطفی اساساً
برای تحلیل برگردان های اسامی خاص در ادبیات
کودکان توسط ون کویلی طراحی شده است و کارآمدی
چندانی برای بررسی نام های خاص در متون مقدس
نداشته است. همچنین، تمرکز نداشتن بر یکی از چند
دسته نام های خاص در تحلیل سطحی داده ها تأثیرگذار
بوده است. از سوی دیگر، پژوهشگر می تواند پیکره
خود را صرفاً محدود به ترجمه های انگلیسی نکرده و
دست کم چند ترجمه فارسی نیز بررسی و جنبه تطبیقی
مطالعه خود را ارتقاء دهد.

همان طور که در مرور آثار ذکر شد، غالب
پژوهش های پیشین یا در به کارگیری مدل دچار
اشکال اساسی بوده، یا پیکره بسیار محدود داشته، یا
تمرکز دقیق بر دسته ویژه ای از نام های خاص نداشته،
یا تنها بر یک جفت زبان خاص محدود بوده و جنبه
تطبیقی لحاظ نگردیده، و یا اینکه کلاً بر روی متون
مذهبی تمرکز نداشته اند. لذا مطالعه حاضر ضمن تلاش
در بر طرف نمودن معایب رصد شده، با هدف مرتفع
کردن خلاء پژوهشی انجام شد.

۵. روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی و کیفی-کمی
است. در تحلیل داده ها از جدیدترین مدلی که در یک
مجله بین المللی معتبر، متا^۱، ارائه گردیده، استفاده شد.
انتخاب الگوها و راهبردهای خاص ترجمه بر گزینش
برابرها توسط مترجم تأثیرگذار است (گلچین نژاد و
افروز ۲۰۲۱الف، ۲۰۲۱ب؛ لطیفی شیره جینی و افروز

² transference

³ SC-SL oriented approach

⁴ translation

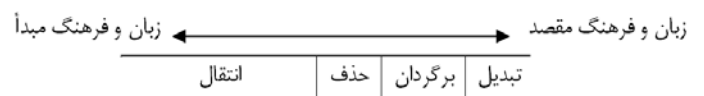
⁵ literal translation

⁶ TC-TL oriented approach

⁷ modification

¹ Meta

پیامبرانی که در قرآن ذکر شده است با نام مصطلح ایشان در *انجیل*. اما در پاره‌ای موارد ممکن است این راهبرد دقیق نباشد (مثلاً جایگزینی نام رستم با هرکول در یک متن ادبی). در این موارد خاص، این راهبرد در صورت (و حتی بار معنایی) نام تغییراتی به وجود می‌آورد. در این راهبرد ترجمه، ارجحیت همواره با «زبان و فرهنگ مقصد» است (گریما، ۲۰۱۸: ۹۷).

شکل ۱. پیوستار گرایش راهبردها در مدل گریما (۲۰۱۸)

(د) حذف^۱: این راهبرد به شدت کم کاربرد است و عمدتاً در مواردی استفاده می‌شود که مترجم ترجمه نام خاصی را بی‌اهمیت دانسته و یا ذکر آن را، به سبب گمراه یا گیج کردن خواننده مقصد، به صلاح نداند. این راهبرد به هیچ یک از دو زبان مبدأ یا مقصد گرایش خاصی نداشته و در میانه پیوستار جای می‌گیرد.

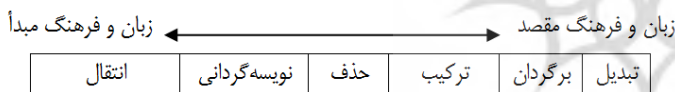
در شکل ۱، پیوستار گرایش راهبردهای ترجمه شخص‌نام‌ها به سمت زبان و فرهنگ مبدأ یا مقصد ارائه شده است:

برای تحلیل داده‌های مستخرج از پیکره و تکمیل مدل گریما (۲۰۱۸)، الحاقی راهبردهای زیر ضروری است:

(ه) نویسه‌گردانی^۲: حفظ نسبی تلفظ نام با به کارگیری حروف زبان مقصد. در این راهبرد، لایه نوشتاری

گفتمان^۳ دستخوش تغییر شده ولی لایه آوایی^۴ تا حد ممکن حفظ می‌گردد. رویکرد این راهبرد، گرایش غالب به سمت «زبان و فرهنگ مبدأ» است.

(و) ترکیب^۵: زمانی که مترجم دو یا چند راهبرد را با یکدیگر ترکیب کند—به ویژه زمانی که از نکات الحاقی درون متنی (چسبیده به نام خاص در درون بافت اصلی متن) یا برون متنی (در کمانک یا پانویس) در کنار یکی از راهبردهای یاد شده استفاده نماید. رویکرد این راهبرد صرفاً بستگی به نوع راهبردهای ترکیب شده دارد: اگر هر دو راهبرد به سمت زبان و فرهنگ مبدأ یا مقصد بوده، قطعاً رویکرد آن نیز در همین راستا خواهد بود، اما در شرایطی که دو راهبرد با دو رویکرد متناقض در ترکیب با یکدیگر به کار روند، حالت خنثی پیش آمده و جایگاه این راهبرد در میانه پیوستار خواهد بود. بنابراین، در حالت متعادل، همین جایگاه اخیر برای آن لحاظ خواهد شد.

شکل ۲. پیوستار گرایش راهبردها در مدل ارتقاء یافته ۶. یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه در پژوهش حاضر هم جنبه کمی و هم کیفی مد نظر قرار گرفته، برای ارائه بحثی عمیق، نخست مثال‌های برجسته مستخرج از پیکره به شیوه توصیفی بررسی شده و سپس مباحث آماری و کمی مطرح گردیده است.

³ graphological

⁴ phonological

⁵ combination

¹ omission

² transliteration

۱-۶. مبحث کیفی: تحلیل نمونه‌ها بر مبنای راهبردهای ترجمه

در بخش کیفی تلاش شده است مباحث نظری مطروحه در قسمت‌های مقدماتی مقاله در مقام عمل به کارگیری شود و نام‌های مستخرج از قرآن کریم بر پایه انواع راهبردهای مذکور در چارچوب تکامل یافته گریما (۲۰۱۸) دسته‌بندی و تحلیل شود. بررسی نمونه‌های عملی ترجمه، کمک شایانی به تقویت اصول نظری ترجمه خواهد کرد (افروز و ملانظر، ۲۰۱۶: ۷۵).

۱-۱-۶. بررسی مثال‌هایی از راهبرد «انتقال»

با توجه به اینکه الفبای دو زبان فارسی و عربی شامل حروف و تلفظ تقریباً یکسان هستند، مترجمان فارسی در به کارگیری راهبرد «انتقال» با چالشی مواجه نبوده‌اند. بر خلاف آنها، مترجمان انگلیسی به سبب تفاوت چشمگیر در حروف الفبای زبان عربی و انگلیسی، حتی یک‌بار هم این راهبرد را به کار نبرده‌اند.

خرمشاهی و انصاریان) همگی در ترجمه اسامی شخصیت‌های شناخته شده ادیان و پیامبران بزرگی همچون «نوح، ابراهیم، موسی، یونس و ...» بدون کوچکترین تغییر در نظام نوشتاری، از راهبرد «انتقال» بهره گرفته‌اند. جالب آنکه حتی یک نمونه از کاربرد این راهبرد در ترجمه‌های انگلیسی رصد نشد.

۱-۱-۶. بررسی مثال‌هایی از راهبرد «برگردان»

مترجمان تمایلی به کاربرد مستقل این راهبرد نداشته و صرفاً در ترکیب با دیگر راهبردها از آن استفاده کرده‌اند. در حالی که مترجمان فارسی در ترجمه «ذی الْقَرْنَيْن» همچنان به کاربرد صرف راهبرد «انتقال» روی آورده‌اند، مترجمان انگلیسی راهبردهای متنوعی برگزیده‌اند که در این میان، رادول و قریب به ترتیب در آکولاد و پرائنتر به ترجمه تحت الفظی نام این شخصیت قرآنی اشاره کرده‌اند.

شخص نام	مترجم	مترجمان فارسی	ایتالی	سبیل
ذی الْقَرْنَيْن {الکھف/۸۳}	راهبرد ترجمه	ذوالقرنین {الف}	Zul-Qamain {ه}	Dhu'lkamein* {و}
شخص نام	مترجم	رادول	رادول	قریب
ذی الْقَرْنَيْن {الکھف/۸۳}	راهبرد ترجمه	Dhoulkamain [the two-horned]* {و}	Dhu 'l-Qamayn {ه}	ThulKamain (the pious and chosen) {و}

قریب معتقد است که این نام به معنی «پرهیزگار و برگزیده» است، در حالی که رادول واژه قرن را «شاخ» تعبیر کرده و عبارت «صاحب دو شاخ» را پس از معادل نویسه‌گردانی شده این نام به کار برده است. هرچند، رادول (۱۸۶۱: ۱۹۷) حتی به این توضیح نیز بسنده نکرده و برای مخاطب انگلیسی زبان اطلاعات بیشتری در پانویس فراهم کرده است:

شخص نام	مترجم	مترجمان فارسی	مترجمان انگلیسی
راهبرد ترجمه	راهبرد ترجمه	{الف}	{ج}
{البقره/۲۴۸}	هارون	هارون	Aaron
{النساء/۱۶۳}	نوح	نوح	Noah
{النساء/۱۶۳}	ابراهیم	ابراهیم	Abraham
{النساء/۱۶۳}	اسحق	اسحق	Isaac
{النساء/۱۶۳}	یعقوب	یعقوب	Jacob
{النساء/۱۶۳}	عیسی	عیسی	Jesus
{النساء/۱۶۳}	ایوب	ایوب	Job
{النساء/۱۶۳}	یونس	یونس	Jonah
{النساء/۱۶۳}	سلیمان	سلیمان	Solomon

همان طور که در جدول بالا نیز مشخص شده است، مترجمان فارسی (مکارم، قمشه‌ای، فولادوند،

«تبدیل» و «نویسه‌گردانی» اکتفا نموده‌اند، ولی سیل و رادول در پانویس و قریب در پرائتز، ذکر نکات آگاهی دهنده را در ارتقاء کارآمدی راهبرد ترجمه، ضروری دانسته‌اند. نکته‌ای که رادول (۱۸۶۱: ۱۷۰) در پانویس اشاره کرده (The man of the fish; Jonah)، دقیقاً به همان اندازه نکته توصیفی خرمشاهی آگاهی-دهنده و شفاف‌ساز است. به عبارتی دیگر، این دو مترجم فارسی و انگلیسی راهبرد «برگردان» در قالب نکات توضیحی را برای ارائه ترجمه‌ای کارآمد، مناسب تشخیص داده‌اند.

۶-۱-۳. بررسی مثال‌هایی از راهبرد «تبدیل»

راهبرد «تبدیل» صرفاً توسط مترجمان انگلیسی (قریب، سرور، رادول، سیل و ایتانی) به کار رفته و حتی یک مورد از کاربرد این شیوه ترجمه در ترجمه-های فارسی مشاهده نشد. در جدول زیر، مترجمان انگلیسی در برگردان نام‌های خاص شخصیت‌های قرآنی اعم از پیامبران و پادشاهان و غیره از این راهبرد استفاده کرده‌اند:

احتمالاً منظور اسکندر کبیر بوده است. دلیل آن را شاید بتوان لشکرکشی‌های وی از غرب تا شرق دانست. ظاهراً در این متن به وی موهبتی الهی عطا شده تا بتواند در راه ریشه‌کنی بت پرستی و مبارزه با فساد و گناه گام بردارد. (رادول ۱۸۶۱: ۱۹۷)

در ترجمه نام «ذَا التَّوْن» شاهد به کارگیری پنج نوع متفاوت راهبرد توسط مترجمان مختلف هستیم:

جالب اینجاست که فولادوند «انتقال» صرف این نام را کافی تلقی کرده، ولی دیگر مترجمان فارسی الحاق نکات شفاف‌کننده و توصیفی را ضروری دانسته-اند. از سوی دیگر، در حالی که مکارم، قمش‌ای و انصاریان به لایه زیرین معنایی، یعنی برابر نهاد تفسیری (یونس)، در پرائتز و آکولاد اشاره کرده‌اند. حتی خرمشاهی ذکر لایه سطحی تر معنی، یا همان ترجمه تحت الفظی، را نیز برای آگاهی‌بخشی بیشتر به خواننده مقصد، ضروری دانسته است. نکته بارز در ترجمه مترجمان انگلیسی، تنوع راهبردهاست، به گونه‌ای که ایتانی و سرور به ترتیب به کاربرت صرف راهبردهای

شخص نام	مترجم	مکارم	قمش‌ای	فولادوند	خرمشاهی	انصاریان
ذالتون (یونس)	(و)	ذو التون (یعنی یونس)	ذوالتون	ذوالتون	[صاحب ماهی/یونس]	صاحب ماهی [حضرت یونس]
	(و)	(و)	(الف)	(و)	(و)	(و)
شخص نام	مترجم	قریب	سرور	رادول	سیل	ایتانی
ذَا التَّوْن {الأنبياء/ ۸۷}		ThulNun (Prophet Jonah)	Dhun Nun	Dhoulnoun*	Dhu'lnun*	Jonah
	(و)	(و)	(و)	(و)	(و)	(ج)

۶-۱-۴. بررسی مثال‌هایی از راهبرد «حذف»

تحلیل داده‌ها حاکی از این حقیقت بود که مترجمان فارسی و انگلیسی تمامی اسامی شخصیت‌های قرآنی را حائز اهمیت دانسته و این شیوه ترجمه را ناکارآمد تلقی کرده‌اند، به گونه‌ای که هیچ یک از آنها تمایلی به کاربست راهبرد «حذف» نداشته‌اند.

۶-۱-۵. بررسی مثال‌هایی از راهبرد «نویسه‌گردانی»

در حالی که برای ترجمه نام شخصیت‌های قرآنی مذکور در جدول زیر، مترجمان فارسی صرفاً راهبرد «انتقال» را برگزیده‌اند، مترجمان انگلیسی غالباً از نویسه‌گردانی بهره برده‌اند. نام‌های «مُحَمَّد»، «عِمْرَان» و «أَبِي لَهَب»، به ترتیب با معادل‌های «Muhammad»، «Imran» و «Abu Lahab» ترجمه شده‌اند. هرچند، رادول (۱۸۶۱: ۳۰) برای «أَبِي لَهَب» در پانویس به معنی تحت الفظی این نام، «پدر آتش» (father of flame)، نیز اشاره کرده است. وی (همان، ص ۱۷۰) همچنین در ترجمه «ذَا الْكُفْلِ» نیز به راهبرد «ترکیب» روی آورده و در پانویس، توضیحات تکمیلی ارائه داده و طیفی از افراد را به

شخص نام	مترجم فارسی	مترجم انگلیسی
راهبرد ترجمه	(الف)	(ج)
يُوسُفُ {الأعمام/ ۸۴}	یوسف	Joseph
مُوسَى {الأعمام/ ۸۴}	موسی	Moses
زَكَرِيَّا {الأعمام/ ۸۵}	زکریا	Zachariah
يَحْيَى {الأعمام/ ۸۵}	یحیی	John
الْيَسَعَ {الأعمام/ ۸۶}	الیسع	Elisha
لُوطًا {الأعمام/ ۸۶}	لوط	Lot
فِرْعَوْنَ {القصص/ ۳}	فرعون	Pharaoh
إِلْيَاسَ {الأعمام/ ۸۵}	الیاس	Elias
عَزْرَى {التوبة/ ۳۰}	عزیر	Ezra
مَرْيَمَ {المائدة/ ۱۱۶}	مریم	Mary

به کارگیری راهبرد «تبدیل» مستلزم کاربرد

معدل‌های کاملاً جاافتاده و شناخته شده برای مخاطب مقصد است. از آنجا که تعداد زیادی از نام شخصیت‌های قرآنی در انجیل نیز آمده، مترجمان انگلیسی بجای نویسه‌گردانی صرف اسامی خاص که گاهی منجر به سردرگمی خوانندگان می‌شود، به جایگزینی آنها با چنین برابرهایی روی آورده‌اند.

شخص نام	مترجم فارسی	ایثانی	سیل	رادول	سرور	قریب
مُحَمَّدٌ {آل عمران/ ۱۴۴}	محمد	Muhammad	Muhammad	Muhammad	Muhammad	Muhammad
راهبرد ترجمه	(الف)	(ه)	(ه)	(ه)	(ه)	(ه)
عِمْرَانُ {عمران/ ۱۲}	عمران	Imran	Imran	Imran	Imran	Imran
راهبرد ترجمه	(الف)	(ه)	(ه)	(ه)	(ه)	(ه)
أَبِي لَهَبٍ {المسد/ ۱۷}	ابولهب	Abee Lahab	Abu Laheb	Abu Lahab*	Abu Lahab	Abi Lahab
راهبرد ترجمه	(الف)	(ه)	(ه)	(و)	(ه)	(ه)
ذَا الْكُفْلِ {الانبیاء/ ۸۵}	ذوالکفل	Ezekiel	Dhu'lkefl*	Dhoulkefl*	Dhul Kifl	ThulKifl
راهبرد ترجمه	(الف)	(ج)	(و)	(و)	(ه)	(ه)
إِسْمَاعِيلَ {الانبیاء/ ۸۵}	اسماعیل	Ishmael	Ismael	Ismael	Ishmael	Ishmael
راهبرد ترجمه	(الف)	(ج)	(ه)	(ه)	(ج)	(ج)

قریب	سر	رادو	سیل	ایتان	م	مترجم
ب	ور	ل		ی	تر	شخص-
					جم	نام
					ان	
					فار	
					س	
					ی	
Sa ul	Sa ul	(Ta lou t) Sau l	Tal ût*	Sa ul	طا لو ت	طَالُوتَ {البقرة/ ۲۴۷}
(ج)	(ج)	(و)	(و)	(ج)	الا ف)	راهبرد ترجمه
Go lia th	Go lia th	(Dj alo ut) Gol iath	Jal ut*	Go liat h	جا لو ت	جَالُوتَ {البقرة/ ۲۵۰}
(ج)	(ج)	(و)	(و)	(ج)	الا ف)	راهبرد ترجمه
Idr is	Idr is	Edr is*	Ed ris	En och	ادر ی س	إِدْرِيسُ /الأنبياء/ {۸۵}
(ه)	(ه)	(و)	(ه)	(ج)	الا ف)	راهبرد ترجمه
Ko ra h	Ko ra h	Ko rah *	Ka rûn	Qu aro on	قار ون	قَارُونَ {القصة/ ص/۷۶ }
(ج)	(ج)	(و)	(ه)	(ه)	الا ف)	راهبرد ترجمه
Ha ma	Ha ma	Ha ma	Ha ma	Ha ma	هام	هَامَانَ

عنوان شخصیت شناخته شده تر برای این نام معرفی کرده است:

مرد نصیب دار یا صاحب سهم، و یا حامی. به عقیده برخی مفسران، وی همان الیاس است و برخی نیز معتقدند او عیسی است. حتی به احتمال قوی تر ممکن است عبادیا باشد که به یاری صد پیامبر در غار شتافت. بعضی نیز او را حزقیل نبی معرفی کرده اند. (رادول ۱۸۶۱: ۱۷۰)

نکته مهم آنکه مترجمان انگلیسی به همین دو راهبرد اکتفا نکرده و حتی برخی راهبرد «تبدیل» را نیز در ترجمه «ذَالْكَفْلِ» و «إِسْمَاعِيل» به کار برده و برابرنهادهای «Ezekiel» و «Ishmael» را برای خوانندگان مقصد فراهم کرده اند.

۶-۱-۶. بررسی مثال هایی از راهبرد «ترکیب» مترجمان فارسی صرفاً در ترجمه دو نام «داوود» و «ذَالْنُون» از راهبرد «ترکیب» استفاده کرده است. مکارم و انصاریان به ترتیب با کاربست اطلاعات تکمیلی درون پراتز و آکولاد به صفاتی از حضرت داوود همچون «مؤمن بودن»، «نیرومند بودن»، «شجاع بودن» و نیز موقعیت وی (در مقام عضوی از لشکر طالوت) اشاره کرده اند. دیگر مترجمان فارسی و انگلیسی، به ترتیب به راهبرد «انتقال» و «تبدیل» بسنده کرده اند.

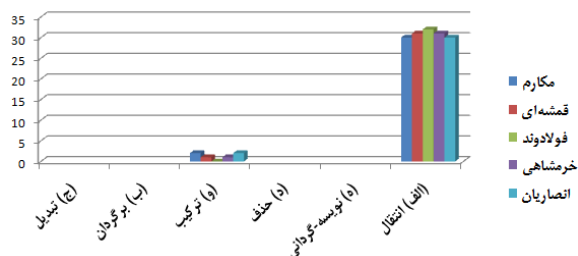
نکته حائز اهمیت اینجاست که در سایر موارد، مترجمان فارسی عموماً راهبرد «انتقال» را برگزیده اند. این در حالی است که تنوع راهبردهای سه گانه «تبدیل»، «نویسه گردانی» و «ترکیب» در ترجمه های انگلیسی قابل رصد است:

در این بخش، پس از طرح پرسش‌ها تلاش شده است به کمک جدول‌ها و تصاویر، پاسخ‌های دقیق برای هر یک از سؤالات فراهم گردد.

۱) آیا راهبردهای مدل گریما (۲۰۱۸) تمام راهبردهای اتخاذ شده توسط ده مترجم فارسی و انگلیسی را پوشش داده است؟ الحاق چه راهبردهایی برای ارتقاء مدل وی ضروری است؟ در عمل، چه راهبردهایی در ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی به کار رفته است؟

مدل گریما (۲۰۱۸) تمام راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان را پوشش نداده و الحاق راهبردهای «نویسه‌گردانی» و «ترکیب» برای ارتقاء مدل وی ضروری است. در عمل، راهبردهای «انتقال»، «نویسه-گردانی» و «ترکیب»، «تبدیل» در ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی به کار رفته، در حالی که راهبرد «حذف» حتی یک‌بار نیز کاربردی نداشته است. همچنین، کاربردی مستقل راهبرد «برگردان» نیز رصد نشد.

۲) توزیع راهبردهای برگزیده در ترجمه‌های فارسی چگونه است؟ گرایش مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟ در شکل ۳، بسامد راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان فارسی به نمایش درآمده است:

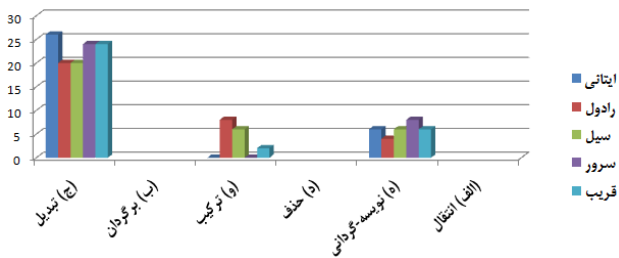
شکل ۳. توزیع راهبردها در گروه مترجمان فارسی

{القصد ص/۶}	ان	an	n*	n	n	n
راهبرد	(ا)	(ه)	(و)	(ه)	(ه)	(ه)
ترجمه	(ف)					

البته، رادول شیوه‌ای خاص در ترجمه «طالوت» و «جالوت» به کار برده و آن استفاده از پراتنز و نویسه‌گردانی نام خاص قبل از برابرنهادن شناخته شده (Goliath / Saul) است. سیل نیز نکات آگاهی‌بخش در خصوص این دو نام برای خواننده متن مقصد فراهم کرده، اما شیوه پانویس را ترجیح داده است.

هرچند فراهم بودن فضای کافی برای ارائه توضیحات مکفی را می‌توان جنبه مثبت پانویس دانست، ولی جوانب منفی آن، از جمله نادیده انگاشته شدن سهوی نکات توسط مخاطب نیز نباید مغفول نهاده شود. به هر ترتیب، رادول (۱۸۶۱: ۱۳۸) در پانویس به معادل نام‌آشنای خنوخ (Enoch) اشاره کرده و اضافه نموده است که نام «ادریس» از ریشه عربی «دراسه» گرفته شده که تلمیحی به «علم و دانش وی به اسرار الهی است». در کنار این توضیحات مفید، رادول (همان، ۲۵۱) در ترجمه نام «قارون» نیز به راهبرد «تبدیل» و معادل «Korah» بسنده نکرده و در پانویس به نام عربی این شخصیت (Karun) نیز اشاره نموده و تصریح کرده است که «قارون یکی از سه گنج مخفی شده توسط یوسف را یافت» و چنان ثروتمند شد که «بیش از ۳۰۰ قاطر بار گنجینه‌هایش را حمل می‌کردند».

۶-۲. مبحث کمی: پاسخ به پرسش‌ها بر اساس آمار

شکل ۴. بسامد راهبردها در گروه مترجمان انگلیسی طبق شکل ۴، مترجمان انگلیسی به طور کلی راهبرد «تبدیل» را ترجیح داده‌اند و تعداد کمتری از راهبردها به «ترکیب» و «نویسه‌گردانی» اختصاص یافته است. در جدول ۲، علاوه بر بسامد، گرایش راهبردهای منتخب مترجمان انگلیسی به تفکیک ارائه شده است:

جدول ۲. گرایش راهبردها در گروه مترجمان انگلیسی

گرایش مترجمان انگلیسی	زبان و فرهنگ مبدأ		زبان و فرهنگ مقصد		میانگین
	انتقال	نویسه‌گردانی	حذف	ترکیب	
ایتانی	۶	۶	۶	۶	۲۶
رادول	۴	۴	۴	۴	۲۰
سیل	۶	۶	۶	۶	۲۰
سرور	۸	۸	۸	۸	۲۴
قربیب	۶	۶	۶	۶	۲۴

طبق جدول ۲، با توجه به این که راهبرد «تبدیل» گرایش مطلق به زبان و فرهنگ مقصد دارد، تمایل مترجمان انگلیسی به زبان و فرهنگ مقصد قابل مشاهده است. در این میان، ایتانی با ۲۶ و سیل با ۲۰ بار کاربست این راهبرد، به ترتیب بیشترین و کمترین

طبق شکل ۳، مترجمان فارسی عموماً کاربست راهبرد «انتقال» را در اولویت قرار داده‌اند و درصد بسیار اندکی نیز، با فراهم کردن نکات توضیحی، راهبرد «ترکیب» را برگزیده‌اند. در جدول ۱، علاوه بر بسامد، گرایش راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان فارسی به تفکیک ارائه شده است:

جدول ۱. گرایش راهبردها در گروه مترجمان فارسی

گرایش مترجمان فارسی	زبان و فرهنگ مبدأ		میانگین
	انتقال	نویسه‌گردانی	
مکارم	۳۰	۲	۳۰
قمشهای	۳۱	۱	۳۱
فولادوند	۳۲	۰	۳۲
خرمشاهی	۳۱	۱	۳۱
انصاریان	۳۰	۲	۳۰

طبق جدول ۱، از آنجا که راهبرد «انتقال» گرایش تام به زبان و فرهنگ مبدأ دارد، تمایل مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ کاملاً محرز است. با توجه به تفاوت بسیار اندک در بسامد کاربست این راهبرد، اختلاف بارزی در میزان گرایش مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ مشاهده نمی‌شود. (۳) بسامد راهبردهای اتخاذ شده توسط مترجمان انگلیسی چگونه است؟ گرایش غالب در ترجمه‌های انگلیسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟ در تصویر ۴، توزیع راهبردهای برگزیده در ترجمه‌های انگلیسی قابل مشاهده است:

۱۶	۶	بسامد		(و) ترکیب
%۱۰	%۴	بر مبنای راهبردها	درصد	
%۷۳	%۲۷	بر مبنای مترجمان		

اگر داده‌های جدول ۳ بر مبنای گروه مترجمان فارسی و انگلیسی تحلیل شود، در خواهیم یافت که ۱۰۰٪ راهبرد «انتقال» توسط مترجمان فارسی، و ۱۰۰٪ راهبردهای «نویسه‌گردانی» و «تبدیل» توسط مترجمان انگلیسی به کار رفته‌اند. بر همین مبنای کاربست حدود سه چهارم (%۷۳) از کل راهبردهای ترکیبی متعلق به مترجمان انگلیسی بوده و این در حالی است که صرفاً حدود یک چهارم (%۲۷) از مجموع راهبردهای ترکیبی توسط مترجمان فارسی استفاده شده است.

طبق آمار ارائه شده در جدول ۳، بر مبنای راهبردها، «ترکیب» درصد بسیار ناچیزی از راهبرد مترجمان فارسی (%۴) را به خود اختصاص داده، در حالی که راهبرد «انتقال» %۹۶ راهکار مطلوب این گروه از مترجمان بوده است. از سوی دیگر، در قیاس سه راهبرد اتخاذ شده توسط مترجمان انگلیسی، «تبدیل» با حدود بیش از دو سوم (%۷۱) راهبرد غالب ایشان بوده، در حالی که مجموع دو راهبرد دیگر (نویسه‌گردانی و ترکیب) کمتر از یک سوم راهبردها را به خود اختصاص داده است.

(۵) گرایش کلی راهبردهای ترجمه در دو گروه مترجمان فارسی و انگلیسی به زبان و فرهنگ مبدأ بوده است یا مقصد؟

تمایل را به سمت زبان و فرهنگ مقصد نشان داده‌اند. در جدول ۲، گرایش اندک مترجمان انگلیسی به راهبرد «نویسه‌گردانی» به‌خوبی نشان داده شده است. بیشترین گرایش از سوی سرور، با ۸ بار کاربست این راهبرد، و کمترین تمایل از سوی رادول بوده است.

(۴) توزیع کلی راهبردهای ترجمه در دو گروه مترجمان فارسی و انگلیسی چگونه است؟
در جدول ۳، بسامد و درصد کلی راهبردها در مجموعه مترجمان فارسی و انگلیسی قابل مشاهده است:

جدول ۳. توزیع راهبردها در گروه مترجمان فارسی و

انگلیسی

مترجمان راهبردها	مترجمان فارسی	مترجمان انگلیسی	
		بسامد	درصد
(الف) انتقال	۱۵۴	بر مبنای راهبردها	درصد
	%۹۶	بر مبنای مترجمان	
	%۱۰۰		
(ج) تبدیل	۱۱۴	بر مبنای راهبردها	درصد
	%۷۱	بر مبنای مترجمان	
	%۱۰۰		
(ه) نویسه- گردانی	۳۰	بر مبنای راهبردها	درصد
	%۱۹	بر مبنای مترجمان	
	%۱۰۰		

در جدول ۴، گرایش راهبردها به زبان و فرهنگ مبدأ یا مقصد قابل مشاهده است:

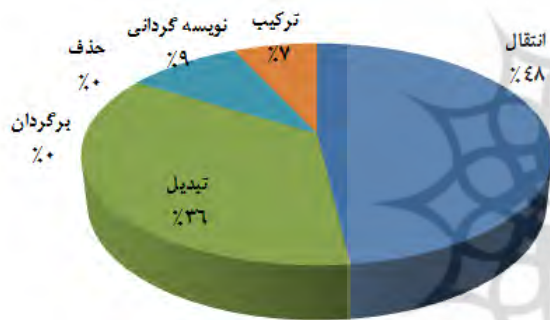
جدول ۴. گرایش راهبردها به زبان و فرهنگ مبدأ یا مقصد

زبان و فرهنگ مقصد	زبان و فرهنگ مبدأ	گرایش راهبردها مترجمان	
		بر مبنای گروه مترجمان	درصد
انگلیسی	۱۱۴	۳۰	بسامد
	۷۹٪	۲۱٪	بر مبنای گروه مترجمان
	۱۰۰٪	۱۶٪	بر مبنای گرایش
فارسی	۱۵۴	۱۰۰٪	بسامد
	۱۰۰٪	۱۰۰٪	بر مبنای گروه مترجمان
	۸۴٪	۸۴٪	بر مبنای گرایش

شرایطی را داشته است. به دیگر بیان، گرایش غالب مترجمان فارسی به زبان مبدأ، و گرایش غالب مترجمان انگلیسی به زبان مقصد بوده است.

۶) فارغ از گرایش راهبردها و گروه مترجمان، پرکاربردترین و کم کاربردترین راهبردهای اتخاذ شده در ترجمه شخص نامها کدام است؟

طبق تصویر ۵، راهبرد «انتقال» و «تبدیل» به ترتیب با اختصاص حدود نیم و یک سوم از مجموع راهبردها، جزو پرکاربردترین راهبردها بوده‌اند. در مجموع، دو راهبرد «حذف» و «برگردان» کم‌ترین کاربرد را داشته است.

شکل ۵. درصد کلی راهبردهای ترجمه

نتیجه گیری

شخص نامها در متون ادبی جزو عناصر چالش برانگیز ترجمه محسوب می‌شوند. در پژوهش حاضر، راهبردهای ترجمه نام شخصیت‌های قرآنی در چارچوب الگوی گریما (۲۰۱۸) بررسی شد. پنج ترجمه فارسی به قلم مکارم، قمشه‌ای، فولادوند، خرمشاهی و انصاریان و پنج ترجمه انگلیسی به قلم قریب، سرور، رادول، سیل و ایتانی برگزیده و شخص نامها مستخرج گردید.

طبق یافته‌های پژوهش حاضر، راهبردهای «انتقال»، «نویسه گردانی» و «ترکیب»، «تبدیل» در

طبق جدول ۴، بر مبنای گرایش به زبان مبدأ، ۸۴ درصد از کل راهبردهایی که به زبان مبدأ گرایش داشته، توسط مترجمان فارسی به‌کار گرفته شده و تنها ۱۶ درصد از کل این راهبردها را مترجمان انگلیسی استفاده کرده‌اند. بر مبنای گرایش به زبان مقصد، ۱۰۰ درصد راهبردهایی که به زبان مقصد گرایش داشته‌اند، توسط مترجمان انگلیسی به‌کار گرفته شده‌اند. اما بر مبنای گروه مترجمان فارسی و انگلیسی، ۱۰۰ درصد راهبردهای مترجمان فارسی به زبان مبدأ گرایش داشته و تنها ۲۱ درصد راهبردهای مترجمان انگلیسی چنین

آنچه در مطالعه حاضر به نتایج تحقیق طباطبایی لطفی (۱۳۹۶) افزوده شد، این یافته بسیار مهم است که راهبرد غالب مترجمان فارسی با مترجمان انگلیسی کاملاً متفاوت بوده و از نوع «انتقال» با گرایش به سمت فرهنگ و زبان مبدأ است.

محققان آتی با تمرکز بر ترجمه‌های دیگر قرآن در زبان‌های غیر فارسی و انگلیسی، می‌توانند بر روی دیگر جفت‌زبان‌ها همچون عربی-روسی، عربی-فرانسه، عربی-آلمانی مطالعه و نتایج را با یافته‌های پژوهش حاضر مقایسه کنند. همان‌طور که در پژوهش حاضر مشخص شد، رفتار مترجمان فارسی در انتخاب راهبرد به کلی با رفتار مترجمان انگلیسی در گزینش راهکارهای ترجمه متفاوت بوده و رویکردشان به فرهنگ و زبان مبدأ/مقصد نیز تفاوت بارزی داشته است. پژوهشگران آتی می‌توانند رفتار مترجمان دیگر زبان‌های خارجی را ارزیابی و تطبیق نمایند.

منابع

- افروز، محمود. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی-تحلیلی نقش مترجمان بومی و غیر بومی در حفظ هویت ملی. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۴۹(۱)، ۴۱-۵۵.
- _____ (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی مراحل سفر معنوی در آثار عطار و امانوئل اشمیت. *پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، ۱۵(۱)، ۱-۱۴.
- _____ (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی-تحلیلی نظریه-های مطالعات ترجمه در سایه نظریات روانکاوی فروید. *فصلنامه مطالعات ترجمه*، ۱۷(۶۶)، ۲۴-۳۶.
- _____ (۱۳۹۹الف). ارتقاء الگوی کارمن والرو گارسس (۱۹۹۴). *ادبیات پارسی معاصر*، ۱۰(۲)، ۷۴-۵۱.

ترجمه اسامی شخصیت‌های قرآنی به کار رفته، در حالی که راهبرد «حذف» حتی یکبار نیز کاربردی نداشته است. همچنین، کاربست مستقل راهبرد «برگردان» نیز رصد نشد. در حقیقت، الحاق راهبردهای «نویسه‌گردانی» و «ترکیب» برای ارتقاء الگوی گریما (۲۰۱۸) ضروری تشخیص داده شد.

یافته‌ها همچنین حاکی از آن بود که راهبرد «انتقال» با ۹۶ درصد و راهبرد «تبدیل» با ۷۱ درصد، به ترتیب پربسامدترین راهکار اتخاذ شده توسط مترجمان فارسی و انگلیسی بوده است. علاوه بر این، مشخص گردید که ۱۰۰ درصد راهبردهای مترجمان فارسی به زبان و فرهنگ مبدأ و ۷۹ درصد راهبردهای مترجمان انگلیسی به زبان و فرهنگ مقصد گرایش داشته است. در مجموع، راهبرد «انتقال» و راهبرد «تبدیل» هر یک به ترتیب با اختصاص حدود نیم و یک‌سوم از مجموع راهبردها، جزو پرکاربردترین راهکارهای ترجمه شخص‌نام‌ها بوده‌اند. دو راهبرد «حذف» و «برگردان» نیز کم‌ترین کاربرد را داشته‌اند.

نتایج این تحقیق مؤید یافته‌های باریکای (۲۰۰۹) و بهرامی (۲۰۱۲) مبنی بر عدم کفایت راهبرد حفظ و نویسه‌گردانی صرف در انتقال معنای لایه‌های زیرین گفتمان است. اما برخلاف یافته‌های بالتیرو (۲۰۱۰) در بافت متون ادبی، هیچ نشانه‌ای دال بر تعمیم کاربرد راهکار خلاقیت و ازگانی در متون دینی یافت نشد. نکته مهم، تأیید یافته‌های پژوهش حاضر با نتایجی است که طباطبایی لطفی (۱۳۹۶) در مقاله خود ارائه داده است. همان‌طور که ذکر شد، پربسامدترین راهبرد توسط مترجمان انگلیسی راهبرد «تبدیل» یا جایگزینی با یک برابرنهاد در زبان مقصد بوده است.

- Aryani, S. D. (2011). The Study of the Charactonyms in Djenar Maesa Ayu's *Mereka Bilang, Saya Monyet!* Translated into *They Say I'm a Monkey* by Michael Nieto Garcia. MA Thesis, Yogyakarta, Santa Dharma University.
- Asadi, M. J., Mohamadinejad, F. & Karami, R. (2021). Critical analysis of the book of Qur'anic Interpretation on the Ayahs of the current culture. *Studies of the Quran and Tradition*, 53(2), 267-288. (In Persian)
- Bahrami, N. (2012). Strategies used in the translation of allusions in Hafiz Shirazi's poetry. *Journal of Language and Culture*, 3(1), 1-9.
- Balteiro, I. (2010). Word-formation and the Translation of Marvel Comic Book Charactonyms. *Vigo International Journal of Applied Linguistics*, 7, 31-53.
- Bariki, I. (2009). Translating African Names in Fiction. *Íkala, revista de lenguaje y cultura*, 14(23), 43-61.
- Burgess, J. P. (2005). Translating names. *Analysis*, 65(3), 196-205.
- Clark, H. W. (1891). *The Divan of Hafiz Shirazi*. Tehran: Aban book.
- Diament, H. (1996). Gallic Joys of Joyce: On Translating Some Names in *Finnegans Wake* into French. *Names*, 44(2), 83-104, DOI: 10.1179/nam.1996.44.2.83
- Fernandes, L. (2006). Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play. *New Voices in Translation Studies*, 2, 44-57.
- Golchinnezhad, M. & Afrouz, M. (2021a.) Exploring universals in audiovisual translation: A case study - _____ (۱۳۹۹). ارزیابی عملکرد مترجمان بوفکور بر اساس تحلیل عناصر و بارمعنایی واژگان: ارائه مدل تحلیلی جدید بر مبنای داده‌ها. *زبان پژوهی*، ۳۷(۱)، ۹-۳۷.
- _____ (۱۴۰۰). مطالعه فراتحلیلی-تطبیقی «سلوک» در ادبیات ایران و جهان. *نشریه ادبیات تطبیقی*، ۱۳(۲۴)، ۱-۳۷.
- _____ (۱۴۰۱الف). بررسی ترجمه ضرب المثل‌های کهن پارسی: ارتقاء مدل بیکن و کالو از رهگذر فرهنگ امثال سخن انوری. *کهن‌نامه ادب پارسی*، ۱۳(۱)، ۱-۲۴.
- _____ (۱۴۰۱ب). تحلیل تطبیقی مراحل سفر اسطوره‌ای قهرمان و مقامات سفر عرفانی سالک در ادبیات انگلیسی. *ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی*، ۱۸(۶۶)، ۶۵-۹۰.
- اسدی، سیدمحمدجواد، محمدی نژاد، فرهاد، و کرمی، رضاعلی. (۱۳۹۹). تحلیل انتقادی انگاره‌های کتاب نقد قرآن پیرامون آیات فرهنگ زمانه. *پژوهش‌های قرآن و حدیث*، ۵۳(۲)، ۲۶۷-۲۸۸.
- طباطبایی لطفی، عبدالمجید. (۱۳۹۶). مطالعه توصیفی راهکارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص قرآنی در پنج ترجمه انگلیسی. *مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی*، ۱(۱)، ۹۹-۱۱۷.
- مکارم‌شیرازی، ناصر. (۱۳۷۳). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- Afrouz, M. & Mollanazar, H. (2016). Rendering the Islamic Concepts of the Holy Qur'an: Towards a More Comprehensive Model. *Translation Studies Quarterly*, 13(52), 61-76.

- Islamiyah. (In Persian)
- Miruka, Frida Akinyi. (2018). A Pragmatic Analysis of Selected Personal and Place Names in John Habwe's Novel, Maisha Kitendawili. *American Journal of Linguistics*, 6(1), 15-18.
- Nord, C. (2003). Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. *Meta: Translators' Journal*, 48(1-2), 182-196.
- Ordudari, M. (2008a). Problems of rendering linguistic devices in Rumi's poetry. *Translation Journal*, 12(2), 1-9.
- Ordudari, M. (2008b). How to face challenging symbols: Translating symbols from Persian to English. *Translation Journal*, 12(4), 9-18.
- Parvaz, Z. & Afrouz, M. (2021). Methods of Translating Metonymies in The Masnavi: Boosting Larson's (1984) Model. *Translation Studies Quarterly*, 19(75), 6-22.
- Persian and English translations of the Holy Qur'an by Elahi Qomshei, Fuladvand, Khoramshahi, Ansariyan, Gharib and Sarwar. (n.d.). Retrieved from www.parsquran.com
- Rodwell, J. M. (1861). *The Koran*. The Project Gutenberg EBook.
- Sale, G. (1734). *Al Koran*. Retrieved April 2, 2015 from ebooksclub.org
- Schapira, Charlotte. (1992). Proper Names in Maupassant's Short Stories. *Names*, 40(4), 253-260, DOI: 10.1179/nam.1992.40.4.253
- of Frozen dubbed into Persian. *Kervan* 25(2), 267-285.
- Golchinnezhad, M. & Afrouz, M. (2021b). Sociolinguistic analysis of Persian dubbed movies. *Journal of Intercultural Communication Research*, 51(3), 254-270.
- Grima, K. (2018). Transposing Proper Names in Frank McCourt's Memoir Angela's Ashes from English into Maltese. *Meta*, 63(1), 94-117. doi:10.7202/1050516ar
- Itani, T. A. (2012). *The Quran*. Dallas & Beirut: Clear Quran Publications.
- Kalashnikov, A. (2011). William Makepeace Thackeray and Fyodor Mikhaylovich Dostoyevsky: Name sensitive Authors In Homage to Great Novelists. *Mutatis Mutandis*. 4(2), 205-214.
- Latifi Shirejini, M. & Afrouz, M. (2021a). Investigating the representation of ideological foregrounding and journalistic translators' agency: Iran-U.S. relations in focus. *Language Related Research*, 12(2), 629-657.
- Latifi Shirejini, M. & Afrouz, M. (2021b). Manipulation of narratives in translated political texts: The reflection of Iran's political news in the west-supported media. *Contemporary Political Studies*, 12(1), 1-28.
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Makarem Shirazi, N. (1994). *Tafsire Nemuneh*. Tehran: Darolketab